

baque merita, nostras cogitationes, aequa ac misericordia superat et ambigit, firmat semper et roborat allissima Dei misericordia.

Vers. 10. 10, 11. QUONODO DESCENDIT INDER, ET NIX DE CORPORE. — S. Hieronymus, Cyrilus, Eusebius et Fozierius, « verbum » hoc tripliciter exponunt, que tamen fere in unum idemque reuelant. Per verbum enim primo, accipiunt Christum, qui quasi imber et nix veniens e celo, terram cordis nostri frugiferum fecit bonorum operum; secundo, accipiunt Evangelium, per quod Christus hos fructus operatur; tertio et plausissime, promissionem hanc Dei, q. d. Verbum hocce meum, quo tam magnifica promisi de fere novo, deque Messia et gratia, bonitatem per eum dandis orbis, puta credibilem in eum et potentibus, firmissimum erit et efficacissimum; effecti enim, ut homines spe venient, amicifici Dei, et salutis excitati, facient dignos ponentiae et virtutem fructus, quibus re ipsa Deo reconciliabuntur, federabuntur, similitudine aeterni Dei amici, immorari et filii. Sic enim verbum hoc Dei irrigat et fecundat animam, aequa imber et nix terram.

10. ILLUC ULTRA NON REVERTERIT, — scilicet vacuum, q. d. Non erit inane et sterilo, sed copiosum afflueret preventum. Hoc enim Hebreus est reverti et non reverti; aliquo hec particula non convenire rei per similitudinem significare. Constat enim Christum in celum reversum esse, suosque electos, quasi missum Domini, eodem, quasi in honorem Domini, transference. Nam, « qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes eos », Neque enim convenire ipsi parabolae; nam imber ubi terram rigavit et fecundavit, resolutus in vaporem et exhalationem, nurus in celum ascendit et reddit. Fulchre S. Bernardus, serm. 71 in Cant.: « Non revertetur, inquit, verbum Dei ad me vacuum, vel jejunum, sed quasi prospere in omnibus agens, saturabit bonis actibus eorum, qui in dilectione acquiescent illi. Denique usi loquendi sermo impletus tunc dicitur, cum fuerit mancipatus affectui; quod videlicet tandem inanis et maevis, ab quadammodo famelico sit, donec opere compleatur. Sed audi ipsum, quo se dicat eis illi: Meus, inquit, cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei. »

12. QUA IN LETITIA EGREDIEMINI, ET IN PACE REDUCAMINI. — Te quia dat causam cur verbum hoc pacti, promissionis et benevolentiae divine, non revertetur vacuum, quia scilicet faciet ut infideles et impi, qui laqueis diaboli et peccatis irretiti, captivi tenebantur, inde liberarentur, iustique exant ad Christum et Ecclesiam, indeque pacifice ad beatitudinem coelestem deducantur. Vide Canon. XVII.

MONTES ET COLLES CANTABUNT CORAM VOICE LAUDIS, — q. d. Tanta erit laetitia et gratulatio Gentium, ab idolorum et demoniorum cultu venientium ad Christum et Ecclesiam, ut montes et colles exsiliere, jubilareisque aplaudere videantur. Est hyperbolica prosopopoeia. Similis, ino ma-

gor est, Baruch cap. v, toto capite. Vide ibi dicta. Addit per montes et colles, montium et collum incolas aut spectatores posse intelligi. Aliud ad hec rem redendum e Babilone, et ad speculatorum, quos Judai in montibus et a' oribus collocaebant, ut recte advertit Sanchez. Hi enim via re lata, v. g. suorum et captivitate reddit, plausum dabunt, eoque cives et incolas omnes ad plausum excitabunt.

13. PRO SALIUNCHE ASCENDIT ABIES. — Saluina est herba statim e terra exsiliens; inde saluina dictur a saiendo, de qua Plinius, lib. XXI, cap. vii. « Saluina, inquit, foliosa quidem est, sed brevis, et quia neci non possit. Radici numeroso coharet, herba verius quam flos, densa veluti mam pressa, breviterque cespites sui generis. Pannonia haec lignum et Norici Alpiumque aprica. » Addit Plinius camdeum tamen esse nobilissimum odoris et suavitatis tante, ut Romani in ea, aequa ac in aeridina, censur et vestigial publicum constituerint. Idem, cap. xx, tradit ejus radicum in vino decotamus susterem vomitus, et stomachum corroborare. Humilis ergo est saluina, vilis et abjecta, sed odorata. Unde Virgilius, ecclio v. 7:

Puncis haecilla quantum saluina noscit,
Judio nostro tantum tibi cedit Anypha.

Vide Ruelium, lib. II, cap. vii. Unde Septuaginta pro saluina vertunt, stebam, id est vilissimum stimulum, at S. Hieronymus Aquila et Theodotion vertunt, ονυζαμ, quia Hesychio est cunilago, herba coriaria, per synecopam ονυζα, de qua Plinius, lib. XXI, cap. ix, et Dioscorides, lib. IV, cap. xxxv. Cobibit motus veneeros, at Scholastae Theorit, v. 7, myrtus ex adverso salaciam juvat et fecundatam; unde olim Veneri erat sacra. Ex quo Delrio, ecclio 794, hunc elicet sensum, q. d. Qui ante virtutibus erant steriles, nunc erunt fecundi. Verum nostra versionis sensus est, q. d. Gentes etiamne Paganorum quae, quasi terra arida, spinosa et sterilia, producebant tantum spinas, saluinas et urticulas, id est opera vana, villa, injuriosa et scelerata; jam imber verbi Dei, et predicatione Evangelii irrigata et fecundata, produceat abies, myrtos, etc., id est opera honesta, justa, frugifera et sancta, hoc est, ut verbo dicam, pro virtus nascentur virtutes, pro superbia humiliatis, pro gula sobrietas, pro libido castitas, pro rapinis iustitia, pro crudelitate misericordia, etc., alius Proeopius et S. Hieronymus. Unde Chaldeus vertit: Pro impiis consurgent iusti, et pro peccatoribus consurgent timentes Deum, ut pro Paulo Paulus, pro peccatrice Magdalena penitentes, pro publico Mattheus Apostolus, etc. Similis metaphorae unus est Isaies, cap. xli, 49: « Dabo, inquit, in soliditudinem cedrum, et spinam, et myrtum, » etc. Haec Cyrilus, Theodorest et alii.

Audi S. Gregorium, XVIII Moral. xii: « Pro saluina ascendit abies, dum in Sanctorum corde pro abiectione terrena cogitationis, altitudine su-

perne contemplationis exortior. Ut circa vero agnus omnino natura est; myrtus autem temperativa fertur esse virtutis. Pro urtica igitur crescit myrtus, cum justorum mentes a prurigine et ardore vitiorum, ad cogitationum tempore tranquillitatemque perveniant, dum iam terrena non appetunt, dum flauinas carnis desiderii caletibus extinguant. » Idem, lib. XXXIII, cap. IV, per urticam cogitationum pruriginem, per spinas vitiorum punctiones intelligit.

Vatrabulus vertit, pro spina, vel rubo spinoso, ascendit abies; siue explicat: Qui prius spinosus erant, aliisque laetebant, desinunt illi facere injurias. Hinc et Fozierius vertit: Pro fructice sue crescat fraxinus, et pro senticato succrescat myrtus. Et ERIT DOMINUS NOMINATUS IN SIGNUM ETERNUM. — Hebreus: Et erit Dominus in nomen in signum perpetuum, q. d. Hic mira Gentium conversio et sanctificatio per Christum facta, erit ei in nomen, et in monumentum gloriarum et vicearum eternarum. Pro Victoria enim partem signa seu monumenta statui. Quod enim a Christo omnes fideles ab eo subacti et conversi, nominentur Christiani, ac corde et ore, immet nomine suo profiteantur se esse subditos Christo, idque in eternum profitebuntur: hoc erit eternum gloria Christi monumentum. Sicut enim nomen et titulum gentium deictarum assumebant Imperatores, in perpetuum vicearum tropheum; vocabantur enim Partici, Asiatici, Adabenici, Samnitici, Illyrici, etc.; ita pariter perenne Christi tropheum est, quod omnium gentium sit dominator, adeo ut omnes gentes quasi Christo subdita, Christi nomen preferant, et ab eo vocentur Christiani. Ipsam ergo Christi nomen est signum, id est tropheum.

Subditos Christo, idque in eternum profitebuntur: hoc erit eternum gloria Christi monumentum. Sicut enim nomen et titulum gentium deictarum assumebant Imperatores, in perpetuum vicearum tropheum; vocabantur enim Partici, Asiatici, Adabenici, Samnitici, Illyrici, etc.; ita pariter perenne Christi tropheum est, quod omnium gentium sit dominator, adeo ut omnes gentes quasi Christo subdita, Christi nomen preferant, et ab eo vocentur Christiani. Ipsam ergo Christi nomen est signum, id est tropheum.

Quarto, ali quibus favere videatur Adamus, per signum accipiunt characterem baptismi; hic enim nos consignat Christo, estque indelebilis. Verum primus sensus maxime est genuinus.

CAPUT QUINQUAGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur Deus omnes, ut juste vivendo comparent se ad salutem et justitiam a Christo afferenda: ipsum enim neminem, etiamen advenam et evanescam, si juste vivat, a se et salute sua repulsurum. Quintimo, vers. 4, evanescam, qui custodierint sabbatum eius, et elegerint quae placita sunt ei, promittit se daturum locum in domo sua, et nomen melius a filiis et filiabus, idque sempiternum. Denique, vers. 8, invitans Israelem ad Christum et Ecclesiam, Iudeus demandat excidium per Romanos, eo quod pastores eorum fuerint canes muti, ebriosi, impudentes, aviri (1).

4. Hac dicit Dominus: Custodite iudicium, et facile justitiam: quia juxta est salus mea ut veniam, et justitia mea ut reveretur. 2. Beatus vir, qui facit hoc, et filius hominis, qui ap-

(1) Rursum et fusus, hortatur homines ut se dignos reddant tanti que proxime ante promissi beneficis:

Primo, precipientes Iudeis legum naturalium, ceremonialium et moralium observantiam, 1, 2;

Secundo, tribensis etiam eunuchis has leges observantur locum in templo et hereditatem nobiliorum, 3-5;

Tertio, disponens alienigenis ad fidem accessus Ecclesiis communiossem, 6-8.

Attemen cum pauci sint preserter inter Iudeos qui tantorum beneficiorum participes esse velint, primo, minor populo Israelitano vastitatem, 9.

Secundo, exprobrit hujus paucis causas, scilicet spearulatorum et pastorum vita, scilicet exaltacionem et ignoriam, torporum et ignaviam in officio, otium et desidiam, inclivium, questum etavaritiam, et in malo perseverationem et obstinationem, 10-12.

prehendet istud : custodiens sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat malum. 3. Et non dicat filius advenae, qui adhaeret Domino, dicens : Separatione dividet me Dominus a populo suo : Et non dicat Eunuchus : Ecce ego lignum aridum. 4. Quia hec dicit Dominus Eunuchus : Qui custodierint sabbata mea, et elegerint quae ego volui, et tenuerint fodus meum. 5. Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomine melius a filiis et filiabus : nomen sempiternum dabo ei, quod non peribit. 6. Et filios advenae, qui adhaerent Domino, ut colant eum, et diligenter nomen ejus, ut sint ei in servos: omnem custodiensem sabbatum ne polluat illud, et tenentem fodus meum. 7. Adducam eos in montem sanctum meum, et latificabo eos in domo orationis meae : holocausta eorum, et victimae eorum, placebunt mihi super altari meo : quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis. 8. Ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel : Adhuc congregabo ad eum congregatos ejus. 9. Omnes bestiae agri, venite ad devorandum, universa bestie saltus. 10. Speculatorum ejus caeci omnes, nescierunt universi : canes muti non valentes latrare, viventes vanae, dormientes, et amantes somnia. 11. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem : ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam : omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum. 12. Venite, sumamus vinum, et amplemam ebrietatem : et erit sicut hodie, sic et cras, et multo amplius.

VOL. I.

1. CUSTODITE JUDICIA. — Hactenus egit de gratia et felicitate novi Testamenti, sub Messia : nunc Propheta, instar Joannis Baptiste, eum praecurrit, omnesque tum virtuosos admonet, ut ad ejus jam vicini adventum et salutem se comparent, custodiendo judicium, hoc est faciendo iustitiam, sive id quod aquum et justum est in omni re. Unde hinc suam concessionem sumpsit S. Joannes Baptista dicens : « Punitentiam agite : appropinquavit enim regnum colorum. Jam securi ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, que non facit fructum bonum, excideatur, et in ignem mittetur, » *Math. cap. iii, 10.* « Nemine concutatis, neque calumniam facialis, » *Luke cap. iii, vers. 14.*

QUIA JUXTA EST SALUS MEA. — « Salus, » id est Salvator, q. d. En adest Christus, qui vos salvet. Unde secundo, salus vestra per Christum instat; eam enim vobis dabit veniens Salvator Christus.

ET JUSTITIA MEA. — « Justitia, » id est justificator Christus; secundo, « justitia, » id est fidelitas, q. d. Jam praestabo fideliter ea, que de Christo promisi; tertio, « justitia, » id est justificatio, q. d. Jam per Christum a peccatis vos liberabo, justificabo, gratia et gloria donabo. Omnia haec eodem tendunt: nam promissio Dei de Christo, non erat alia, quam nostra per eum justificatio et salus.

2. BEATUS VIR QUI FACIT HOC, — qui facit iudicium et justitiam, ut praecessit. Pro viri hebreo est *vnde* enos, id est erummos et desperates vires, q. d. O enos! o fili Adae! esto sis heres mortalitatis, labores et erumnarum Ade; tamen fix eris et beatus, si feceris iudicium, illudque apprehenderis, id est firmiter tenueris, et constanter retineruis. Hoc enim est hebreum *p̄m̄ chazac*. Sic enim oportet nos Christum. Christiano-

justitiam tenere, ne prætereat; et refiners, ne eam quaquecumque persecutions aut tentatione deseramus. Ita Forerius.

CUSTODIENS SABBATUM NE POLLUAT HILUD. — Sub sabbato per synedochem accepit observationem totius legis, presertim prima tabula, que religionem et cultum Dei spectat. Hunc enim significat sabbatum, quod totum olio a laboribus, et cultui Dei dicatum erat. Sic leges secunda tabula, que prescribunt iustitiam proximo debitam, designat, cum subdit :

CUSTODIENS MANUS SUAS NE FACIAT OMNE (id est illum) MALUM, — q. d. Qui leges prime et secundas tabulae servarit, hic beatus erit, dignusque Evangelio, quem scilicet Christus in fidem amicum, imo filium adoptet. Meminit sabbati, quia summa apud Judaeos erat religio sabbati, summa sanctitas; unde per illum significat summam sanctitatem qua Deum fideles colere debent, acibus tum internis, tum externis, puto violensis, festis, hymnis, adoratione, laudibus, ritibus, etc.; secundo, quia sabbatum significat diem Dominum atque festa Christianorum, quibus cessando ab opere servari, et multo magis ab in honesto et turpi, atque vacante pietatis et orationis, Deum colere debemus. Simili modo ait Zacharias, cap. XIV, 16 : « Ascende! (Gentes ad Christum converse) ab anno in annum (singulis annis, id est iugiter), ut adorem Regem, Dominum exercituum, et celebrent festivitatem Tabernaculorum. » Mysticam scilicet agentes tanquam peregrini et viatores in hoc mundo, acque mentem habentes fixam in patria et civitate coelesti. Ponitur typus, sive figura, pro re figurata. Vide *Canon. XXI*. Pari modo sabbatum hic mystice significant quietem spiritalem a vitiis et peccatis, ut videlicet sequentibus. Ita Theodoretus.

3. ET NON DICAT FILIUS ADVENAE, — q. d. Moses arcebat Gentiles a sua Synagoga et republica, *Deut. xxiii, 3 et 8, et cap. vii, 4 et sequent.*; at Christus neminem arcebat a sua Ecclesia. Ergo non dicat Gentili ex Gentili natura: Ego non sum ex semine Abraham, cui promissus est Christus, ac proprie ad me Christus non pertinet: nam in Christo et Ecclesia non est distinctio Judei et Greci, » *Roman. x, 12;* sed fideli et infidelis. Christus enim non habebit rationem generis et sanguinis, sed religiosi, sanctitatis et virtutum, omneque eum qui per fidem, spem et charitatem Domino adhaeret, eique se in baptismio adstringit, pro suo recipit, et in iure et privilegio Ecclesia sua admittit. Ita S. Hieronymus, *Cyrillus, Theodoretus.*

Nota : Pro *adhaeret* hebraice est *לְנִילָה*, id est copulat, adstringit, obstringit se *Domino*. A *nilea* enim dictus est Levi et Levite, q. d. Adstrici et obstricti Domino. Si omnes Christiani, quasi Levites, in baptismo obstrinxerunt se Christo, ejusque religioni et cultui.

ET NON DICAT EUNUCHUS, — q. d. Moses arcebat eunuchos suorum cotu et templo, ministris et officiis publicis; sic enim sancivit, *Deut. xxiii, 4* : « Non intrabit eunuchus atritis vel amputatis testiculis et abscondito ventre, Ecclesiam Domini. » Unde eunuchi, neque steriles in lege veteri, erant quasi infames et probrum apud Iudeos, neque referabantur in consuum aut familiis, quia inepli propagando Israeili semini. At Christus eunuchos, et quoslibet, quantumvis vires, mancos, debiles et miseros, ad Ecclesiasticam admittit, imo, ut ipse ait, *Luc. cap. vii, 22* : « Pauperes evangelizantur. » Rursum, in eunuchis, notat populum Gentilem, qui erat eunuchus, id est sterili pietatis, religionis et honorum operum, q. d. Ne dicat Gentilis : Ego hactenus fui sterili, ac proprie inepius et indignus sum Ecclesia Christi; quia, si credat in Christum, Christus eum faciet fecundum gratis et virtutibus. Hoc est quod dixit cap. *LIV, 4* : « Lauda, sterili, que non paro, etc., quoniam multi illi deserterunt, magis quam ejus que habet virum. » Rursum, « non dicat eunuchus, » id est castes et virgo : « Ego sum lignum aridum, » id est sum sterilis et illiberis. Unde sequitur :

4. ET QUA HEC DICT DOMINUS EUNUCHUS : QUI CUSTODIERINT SABBATA MEA (qui Deum sancte colluerint, eruntque veri cultores Dei, ut dixi vers. 2), DABO EIS IN DOBO MEA, ET IN MURIS MEIS LOCUM. — Ad litteram loquitur de eunuchis naturalibus et castis, ut dixi; sed sub his symbolice intelligit eunuchos spontaneos et spirituales (ad eos enim eum assurgere, mox patetib), « qui seipso» proposito aut voto celibatus « castraverunt proper regnum colorum, » uti hue alludens, ait Christus, *Math. xix, vers. 12*. Talibus enim die promittit Deus in Ecclesia et in celo nomen beatus mystice debere sabbatum custodire, ut ait hic Isaies : « Sabbathum, inquit, non in operis, sed in operis cessatione intelligitur. Vult ita celosius et diuturnius, quam possent habere a

filiis suis. Ita explicant S. Hieronymus, Cyri Augustinus, lib. *De S. Virgin.* cap. *xxiv*, et lib. *XIV Contra Faustum*, cap. ultimo; S. Basilios, lib. *De Vera virginitate*; Ambrosius, *Exhort. ad virg.* Gregorius, III part. *Pastor*, cap. *xix*; Rupertius et alii. Idque fusa probat hic Forerius. Primo, ex verbo *לְנִילָה*, quod licet omnibus Christianis ex parte, tamen plene soli celibati et Religioso statu competit; Religiosi enim et Clerici sunt quasi Leviti, adstricti obsequio Dei et templi, totoque ejus cultui se manciparunt. Unde hi sunt « lignum aridum, » id est sine generatione et prole.

Secondo, ex *et qui custodierint sabbata mea*. Ceteris enim, ut monachi et monache, praे omnibus Christianis, perpetuum Deo sabbatum celebrant, dum noctes et dies psalmodie, oratione, meditationi et lectioni S. Scripturae impendent, uti Esseos eorum parentes fecisse narrant Philo, Eusebius et S. Hieronymus.

Tertio, ex verbo *elegerint*. Qui enim magis eligunt ea, que Deo placent, quam Religiosi, qui non tantum precepta, sed et consilia Dei, amplectuntur, qui cum Maria optimam partem elegerunt? Unde *et elegerint*, significat calibatum consilii esse, non precepti; quoocirca ei, mercenarius, datur nomen *eternum*.

Quarto, ex *eo quod sequitur*: « Et tenuerint fodus meum. » Quinam enim sunt in Ecclesia Dei, qui ne violent vel in minimis fodus Dei, auctoritati disciplina se communiant, nisi veri monachi, qui ad hoc, novum et spontaneum fodus cum Deo inueniunt, cum per vota professionis ei se obstringunt, et quasi spirituale connubium cum eo inueniunt? His enim est eorum status, hec professio, hoc sanctum eorum institutum, de quo loquitur Prophet. Si quis ex ipsis hoc violet, et turpiter vivat, hominis hoc, non instituti est vitium, qui per hoc eo graviore damnationem sibi accersit, quo sanctiorem statum communaciat, etique ignominiam et probum apud laicos inueniatur.

Nominat Propheta praे aliis Christi asceli bosce spiritales eunuchos, quia horum virtus, celibatus et virginitas excelsa est et heroicæ, superatusque omnes nature viris; vincit enim plane l' ^{l' 1} inuenit, ad quam vehementissime natura corruta hominem stimulat et rapit. Unde hanc virtutem praे aliis in Christianis admirabantur Gentiles, etiam tempore Apostolorum. Hoc est enim quod ait S. Petrus, *epist. I, cap. iv, 4* : « In quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxurie confusione. » Nam, ut docet S. Basilios, lib. *De Vera virginitate*, sub initium : « Si et ferum trahit magnes, sic masculum sua trahit Agnes. » Quocirca ibidem ante finem docet virginem mystice debere sabbatum custodire, ut ait hic Isaies : « Sabbathum, inquit, non in operis, sed in operis cessatione intelligitur. Vult ita

Vires
celibatis
recessus

operando custodiat, sed absque motu operis integratatem inviolabilem servet. Quasi Dei simularum, inquit, ex anima et corpore virgo in terra formata est. Mystic ergo sabbafizet, non pedem, non manum, non oculum, non aliud quodlibet membrum, sed ne animum quidem ad corrumpendam naturalem pulchritudinem moveat; sed persistat, ut preclara divina Majestatis精英 solidia, atque ad oمام imaginem, ad omnem factum semper ac juvēt in petra stan; ne quis sine per oculos, sive per aures, sive per alium quolibet sensum surreprens, sive anima in diras moveat figurās Dei, aut confusis primivis formis, sans ipsi pessime ac licenter insculpat; et rursum inferius: «Si virginitatem tecum et apud te permanere inviolabilem cupis, perpetuum sabbatum celebra, hoc est, mane quod nat̄ es. Ne manum moveas ad tangendum virum; neque plāce explicite, neque soluta colligas, neque inviolata membra alterius generis membris jungendo corrumpas; sed permane quod es in cubiculo cordis, nihilque amplius inquiras. Apud teipsum sabbatum, nihil operans quo in la solvatur quod in te per naturam est.»

5. Dabo eis in domo mea, et in iure meis loca — honoratum et primum, ut etiam a regibus et principibus honorentur. Item, in celo inter Angelos dabo virginibus locum illustrem, ut sit S. Basilius' mox citandus. Unde pro locum hebreus est *videlicet id est menum*, id est separatum et seclusum partem, sortem, gradum et locum. Ita Valentinus et Forcarius.

Sedecim, Sanchez: *Dabo eis manum*, id est, inquit, auxilior eis, defendam et roboro eos, ut contra canis, mundi et demonis insultus, provocata fortiter stent, eamque inviolatam servent. Nec enim opis promissio est ruster p̄sumi, quod nre animat celibes in suo proposito, dum cogitant se peculiariter Deo cura et cordi esse, ab coquicujus regiter adjuvanti et protegi, immo miris Dei cingi. Sone claustra monasteriorum, quid sunt nisi muri Dei?

Tertio, Idem Sanchez: *Dabo eis manum*, id est, inquit, fodus et coniunctum spiritale cum eis inibi. Nec enim ini' solet, dum felestant, nisi sponsus et sponsa, invicem sibi dant accipiuntque manum. Qui enim, ut un' Deo vident, ejusque voluntatis se totus impendant, omnes mulierum veluptates et amores abdicaverant, viessim totum huius amorem sibi concinunt, ab coique in chlamydi purissimi consuetudinem et delicias inducuntur.

Et NOMEN MELIUS A (id est p̄me, hoc enim est Hesychius' *videlicet comparativum*) FILIS ET FILIAE: *ALIENI PRESTITERUNT DABO EIS, QUOD NON PERPETRAT*. — Petrus Martyr putat hinc promitti naturalibus annulitis: nec enim spiritus enuchos poteris esse conjugatis, ut prius nomen meritorum et oblitum. Ipse enim enim suis docet *videlicet* nullatum non esse praestantem in matronico.

Hic sensus hereticus est, et enucleo frigidior, ideoque a Patribus, vers. 4 citatis, rejectus et reprobatus. Suo ergo more Propheta assurgit a naturalibus enuchis ad spiritales, id est celibes, confinentes et virgines. Disce ergo, si sancte virerint, si fedus et vota servarint, si sabbatum, id est cultum Domini, custodierint, promittit Deus se datum nomen melius quam habere possent a filiis et filiabus, si eos generarent.

Queres, quodnam sit hoc «nomen?» Respondeo, primo, «nomen», id est memoria, fama et gloria; hanc enim filii parentibus condidit. Unde in Scriptura filii vocantur parentum «nomen, gloria, corona, vita et lucerna;» filii enim splendens faciunt parentum memoriam: hinc a parentibus per filios queritur, ac sepe acquirunt nominis aeternitatis.

Secundo, «nomen», id est proles, et soboles. Scrufo, illustratio et diuturnitas. Sic ait Theocritus Davidi, II Eleg. xv, 7: «Querunt extinguere scintillam meam (fluum meum) qua recita est, ut non superpetuit viro meo nomen;» id est, fratres, que viri nomen et memoriam conservent. Sic nomen Dei est Christus Deus filius: nomen Iuli, est filius Iude. Unde Martialis, lib. VI, de filio Domitiani sic canit:

Nascere, Bardinio promissum nomen Iuli,
Vera Deum soboles: nascere, magne pat.

Vide Nostrum Martinum de Roa, lib. III Singular. cap. xix: «clarē Tertullianus librum De Pudicitia et cohoac: «Pudicitia dos morum, honor etorū, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, prejudicium omnis hominis mentis, quamquam rara, nec facile perfecta, vixque perpetua; tamen aliquatenus in seculo morabatur, si natura prestruxerit, si disciplina persuaserit, si censura compreserit.» Verum nimis pudicitie amor et honor Tertullianum in errorem adegit, ut censeret morchos et fornicatores, licet poenitentes, ab Ecclesia non esse recipiendos: hoc enim toto libro persuadere conatur. Et S. Cyprianus, lib. De Virg. magistrum suum Tertullianum securit: «Flos, inquit, est illi Ecclesiasticus germinus, decus atque ornamentum gratiae spiritalis, lata indoles, laudes et honor opus integrum atque incorruptum, beli imago respondens ad sanctimonium Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesia matris gloria secunditas!» Et S. Ambrosius, lib. De Instit. virg. cap. xv: «Christ, at illis sunt specialiter sacre virginis, quarum est splendida et immaculata virginitas.» Et cap. xii: «Aula regalis est virgo quae non est subtilis vira, sed Deo soli.» Et lib. De Virginitate: «Hec (virginitas) et celo accessivit, quod imilarcat in terris. Nec immerito vivendi sibi usum quiescit in celo, quo sponsum sibi inventum in celo. Nec nubes, aera, Angelos sideraque transgredie-

Verbum Dei in ipso situ Patris inventum, et toto hausit pectora.» Et lib. III, epist. 43: «Quid loquar quanta sit virginitalis gloria, que meruit a Christo eligi ut esset etiam corporale Dei templo, in quo corporaliter habitat plenitudo divinitatis?»

Queres secundo, quomodo utrumque hoc non men obtineant celibes et virgines? Respondeo, primum obtinet, quia a virtute virginitalis et religionis maius consequentur nomen quam a filiorum copia et praestitia: virtus enim parentum alternatorem nomen magis quam sobole, perseruit cum sepe sit degener, que facit ut excrucibiles et probrosa sit tota progenies, at S. Basilius: adeoque nulla est familia durans per aliquot secundum, que non plures habent proles in inferno quam in celo. Sensit hoc etiam genitilis Epaminondas, primus et ultimus Thebanorum principes. Mansit enim ipse celebs, ut totus rationabile eiusque propagationi et propagationi vacaret: cumque ei multi secederent matrimonium, ut sobole et nomen propagaret, respondit: «Pro summa relinquo Leuctram victoriam,» que erit immortalis. Unde merito Agesilaus rex Laedae monum, eum licet mortuus sum magnificus in acto procedentem videns, exclamavit: «O magnificum virum!» Testis est Plutarchus in eius Vita. Addit: «filii, et familiæ omnes ex conditione mortali, processu temporis deficiunt, omnino sine nomine genus relinquentes, ait S. Basilius. Celibes vero et virgines, ut idem ait, «Angelorum naturam, et dignitatem perpetuae successiones accipiunt, ipsi sibi in eterna vita pro successione generis sufficiunt.» Multo ergo majus et diuturnius nomen obtinet in Ecclesia, id est in celo et in terra, celibes, S. Basilius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Benedictus, Bernardus, Dominicus, Franciscus, eorumque associate. Item S. Catharina, S. Agnes, S. Cecilia (cuipus corpus hic Roma incorruptum post 1300 annos servatur, ideoque templum eius marmore et octoginta lampadibus argenteis, semper ardentes coruscat), S. Agatha, S. Dorothea, S. Febronia, S. Flavia Domitilla, S. Clara, et innumere alias virginis, quarum nomen et memoria, templis, monasteriis, discipulis et posteris, festis, imaginibus, historis, lantibus, hymnis, litaniis, aliquis modis celebratur. Et merito; nam ut ait Sapiens, cap. vers. IV, 1: «O quam pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius; quoniam et apud Deum nota est, et apud homines, et in perpetuum coronata triumphat.» Rursum virginitas est virtus angelica, et virgines sunt angeli terrestres, et homines coelestes, uti docent S. Augustinus, S. Nazianzenus, qui «virginitatem» vocat «angelice gloriam enuniat.» S. Bernardus et alii. Vide dicta I Cor. vii, 25 et seq. «Virginitas integritas,» ait S. Augustinus, De Virginitate, cap. III, «angelica portio est, et in carne corrupti-

bili incorruptionis perpetue meditatio.» Quocumque noster Viegas, in Apoc. XIV, Comment. II, sect. 25, num. 4, hunc locum sic exponit: «Dabo nomen filii, hic omnes electi appellantur; ac procul dubio etiam virgines illi sunt, nec debuerunt opponi filii. Haque cum promittim virginitibus mellior locis et nomen a filiis, videntur Angelis antefieri. Et merito: quia in Angelis virginitas, que sit virtus, reperiiri nequit; ea ergo Angelis praestant virgines. Hac de causa angelus a Joanne se adorari non permisit, Apoc. xix, 20, dicens: «Ne feceris, conservus enim tuus sum,» q.d. Paras virginitas sumus: ego enim natura, tu virtute es virgo; aquilæ ergo parique conditione in coelesti curia Deo principi nostro servimus. Ita Viegas pie et mystice magis, quam genuina et litteraliter: nam per filios non intelligi hic Angelos patet, quia subdit, «et filiatus:» constat autem inter Angelos non esse sexum, nec filius aut feminas.

Rursum majus nomen obtinet virgines: quia virginitas per alios virtutibus totum hominem condecorat et illustrat. Audi S. Bernardus, sermone 83 in Cantico: «Nihil haec luce clariss., et hinc hoc gloriosius testimonio, cuius veritas in mente fulget, et mens in veritate se videt. Sed qualem? Pudicam, verecundam, pavidam, circumspectam, nihil penitus admittentem quod evanescat gloriam conscientie attestantis, in multo conscientiam sibi quod erubet, et presentem virginitatem, quo cogitat avertire faciem, quasi confundam et repercussum a lumine Dei. Hoc plane illud decorum est quod super omnia bona anime divinas oblectat aspectus. Subiit deinde: «Hinc animæ splendorum ens radiis erupentes mentis simularum corpus excipit, et difficit per membrum et sensus: quoniam omnis inde refulcat acto, serino, aspectus, inoxissus, risus (si tamen risus), mixtus cum gravitate, et plenis honesti; cum scilicet omnium artuum sensuimque motus, gestus et usus apparente serius, purus, modestus, totus expers insolentia atque lascivia; tun levialis, tun ignavis; alienus, arguit autem accommodus, pictus officiosus.» Deinde concludit: «Beata mens, que hoc se induit castimoniam decus, et quemdam voluti coelestis innocentia candidatum, quem sibi vindictet gloriosam conformitatem non mundi, sed Verbi, de quo legitur, quod suadetur vite eterna, splendor et figura substantie Dei.» Et S. Basilius, lib. De Vera Virginitate: «Sæca, ut, virgo talis se et habuit, et inces-sus, et toto corporis motu exhibebat: ut qui illi forte obvii fuerint, quasi vivum dei simulacrum aspicentes, facient ad reverentiam, atque ad admirationem sanctitatem inclinent, honestaque virtutis admirant, mentem pudicam et sobrium referant. Venerantur, inquam, aspectum virginis, rigue, ut dixi, tanquam divinae magni-

reverenter de via cedant. » Et inferius : « Domini sponsa cum ejus neque obtutis, neque aures, neque præsentiam queat effugere, omnia in ejus oculis gerit. Quapropter scire oportet virginem, quod sive sola aliud loquatur, in sponsi auribus loquitur; sive sola quippian agat, hoc ille diligenter intuetur; sive cogitet quippian, hoc in ipso cordis motu citius ille cognitum et exploratum habet, etc. Quasi igitur presente sponso, et inspectante omnia et audiiente, virgo se habebit in omnibus. Seipsum ergo primum, conscientiamque suam reverberabit, etiamsi valde sit sola; deinde astanter sibi custodem Angelum : sciat se esse animatum Christi vas. Talibus pro humano nomine, Angelorum immortale nomen dabo, ut celi pulcherrimam partem habeant ad immorandum, et locum inter Angelos insignissimum, nonemque indeleabile pro eximis virtutis splendore. » Haec et plura sparsim eo libro S. Basilius.

Quocirca S. Augustinus, lib. *De Virginit.*, centri per nomen hic significari gloriam propriam, uaerum ab aliis Sancta seceruntur, ut et nomen homines distinguuntur. Hinc et Apoc. xiv, 4, de illis dicitur: « Ili sunt, qui sequuntur Agnum quocunque erit: Virgines enim sunt. » Et vers. 3: « Et cantabant quasi canicum novum; et nemo poterat dicere canicum, nisi illa centum quadraginta quator millia, qui empti sunt de terra. » Hoc ergo canicus, ut et nomine, ab aliis seceruntur. Nomen ergo hoc significari gloriam et gaudium, virginibus proprium, quod erit, sit S. Augustinus, « gaudium virginum Christi de Christo, in Christo, cum Christo, post Christum, per Christum, propter Christum. » Nomen ergo hoc est aureola virginum.

Secundo, « nomen, » id est proles celibatus et virginum sunt filii ac filiae; non carnis, sed spiritus, illique multi et vari.

Ratio a priori est, quod virgines sint sponsae Deo, et Christo nuptiae, ut docui II Cor. xi, 2. Hoc autem nuptiae, et hoc conjugium cum Deo steriles et infecundum esse nequit: proles ergo hujus conjugii spirituales sunt, non corporales: scilicet, primo, opera pietatis, devotionis et virtutum, intelligentia S. Scripturae, sit S. Bernardus loco citato, libri scripti vel editi, etc. Pie rursus S. Bernardus ad sororem virginem *De Modo bene vivendi*, cap. xxii: « Tu vero, inquit, amabilis mihi in Christo soror, non dicas: Ecce ego lignum aridum; non dicas: Ecce ego arbos infructuosa: quia, si Christum sponsum tuum diligas, et times sicut debes, sepiem filios habes. Primus filius est verecundia, secundus patientia, teritus sobrietas, quartus temperantia, quintus charitas, sextus humilitas, septimus castitas. Ecce per gratiam Spiritus Sancti, sine dolore ex incorrupto utero septem filios Christo peperisti, ut impletarum in te quod scriptum est: Quia sterilis peperit septem filios, quos Iesu Christo sponso tuo genuisti,

dobes nutrire, fovere, lactare, reficer, confortare et castigare. » Secundo, opera elemosynæ alias que officia charitatis, quibus se dedere potest virgo non conjugata, cuius opes absunt familia. Tertio, exempla sancta, quibus plures ad Christum obsequium adducunt, itaque eos Deo parunt, inquit S. Hieronymus.

Ita S. Cecilia Valerianum maritum, Tiburium fratrem, et alios, non tantum ad Christi fidem, sed et ad virginitatem et martyrum secum induxit. Unde de ea canit Ecclesia: « Domine Iesu Christe, seminaris casti consilii, suscep seminum fructus, quos in Cecilia seminasti. » Et: « Cecilia famula tua, Domine, quasi apis ubi argumentum deseruit. »

Ita S. Constantia filia Constantini Magni, suis precibus, monitis et exemplis, duas Galicianas filias ad fidem, castitatem et sanctimoniam induxit: ipsumque Gallicanum sponsum suum per SS. Joannem et Paulum eumachos suos ad Christum, ad castitatem et paupertatem, et mundi contemptum, pro eoque subeundum martyrium, convertebat, ut haberet Vita SS. Joannis et Pauli 26 juni.

Ita SS. Julianus et Basilissa conjuges et virgines, innumeros, illi viros, haec feminas, Christo genuit, ut haberet eorum Vita admirabilis 9 Januarii. Simile legamus de aliis. Quia et hodie cornimus, singularum animalium zelum indi a Deo virginibus piis et devotis, easque multos Christo luciferante, ut pro prolibus terrenis, quas temporisunt, spiritualibus Deo offerant, non steriles sint, sed sterilitate carnalem spirituali fecunditate compensent. Quocirca S. Marcellina soror S. Ambrosii, cum a Liborio Pontifice Romæ in basilica S. Petri, ipsa Natali Christi, virginitatis velum aciperet, ubi ei audivit: « Bonas nupias elegisti, o virgo! » Audi S. Ambrosius hoc ei scribentem et enarrantem, lib. III *de Virgin.*, in initio: « Is (Liberius) cum in Salvatoris Natali ad Apostolum Petrum, virginitatis professionem, vestis quoque mutatione signares (quo enim melius die, quam quo Virgo posteritate acquisivit?) atque astantibus etiam pullum Dei compluribus, que certamente in tua societate: Bonas, inquit, filia, nupias desiderasti. Vides s. libri ad S. Marcellinam conditum

versus quoque mutatione signares (quo enim melius die, quam quo Virgo posteritate acquisivit?) atque astantibus etiam pullum Dei compluribus, que certamente in tua societate: Bonas, inquit, filia, nupias desiderasti. Vides s. libri ad S. Marcellinam conditum

versus quoque mutatione signares (quo enim melius die, quam quo Virgo posteritate acquisivit?) atque astantibus etiam pullum Dei compluribus, que certamente in tua societate: Bonas, inquit, filia, nupias desiderasti. Vides s. libri ad S. Marcellinam conditum

Quinto, B. Virgo, mater et soror virginum, genitrix prolem nobilissimam et fecundissimam, scilicet Christum Dei Filium, qui innumeris Deo et celo genit filios. Hinc S. Ambrosius, lib. III, *epist. 25*: « Virgo, ait, genit mundi salutem, Virgo peperit vitam universorum. Sola ergo non debet esse virginitas, quæ omnibus in Christo profuit. Virgo peperit, quem mundus iste capere aut sustinere non potest. » Et lib. *De Institut. virgin.*, cap. xiv: « In virginis, ait, utero simul acervus tritici et lili floris gratia germinabat: quoniam et granum tritici germinabat, et lillum. Sed quia de uno grano tritici acervus est factus, compleatum est illud propheticum: Et convalles abundabunt clementia; quia granum illud mortuum, plurius fructus attulit, » *Jean. xii, 24*. Hic ergo verum est istud:

Nec genitrix tua fecundior ulli parentum est,
Tota bona per partum quam dedit una sua.

Denique proles corporeo virginum sunt, non proprie, sed aliorum, puta conjugatorum in illa provicia: facit enim Deus ut ibi multe virginis, ut Deo dicant, ibi nuptio sint fertiles. Hincneque virginitas compensationem dat tam ipsis virginibus, tam reipublice. Docet id contra exercitum, qui cœlibatus Christianorum putabant exercitum hominum solebo Romanum Imperium, S. Ambrosius, lib. III *de Virg.* quasi certa experientia acceptum: « Si quis, inquit, putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia ali paucis virginibus, ibi etiam pauciores homines: ubi virginitas studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse majorem. Discite quanta Alexandrina, totiusque Orientis et Africana Ecclesia quotannis sacrate conseruerint. Pauciores his homines prodeunt, quam illi virgines consecrantur. Ex ipsis igitur orbis terrarum usu, non inutilis virginitas existimat, præsertim cum per Virginem salutis veneri orbem fecundatura Romanum. » Ita Deus Anna pro S. Marcellino sibi oblato, quinque alias proles repositi. Notent hoc parentes, cumque filios aut filias habent, quae se Deo et castitati dicere volunt, non repugnant, sed gaudent, iisque et sibi conjugantur, spernique certo Deo sibi alias proles repositurum, et in bonis ac familia benedictrum.

6. ET FILIOS ADVENE. — Gentiles. Repetit et confirmat quod dixi vers. 3.

SABBATUM, — hoc est Dei cultum, ut dixi vers. 2.

TENENTEM FORDES, — observantem conditiones foederis, puta leges et mandata mea.

7. IN MONTEM SANCTUM, — in Sion, hoc est in Ecclesiast. Vide dicta cap. II, vers. 2 et 3.

LETIFICABO EOS IN DOMINA ORATIONES MEAE. — Judei letantes ibant ad templum, quasi ad dominum Dominum, ibique exultantes orabant, canebant, psalmbant omnibus instrumentis musicis, atque ex victimis Deo oblati epulabantur coram Domino. Hinc David ait, *Psalm. CXXI*: « Letatus sum in his

tempore, meriti et premii apud Deum, Angelos et

que dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus. » Major est letitia Christianorum in suis templis: ibi enim est dominus orationis, et dominus Dei, in qua realiter et corporaliter Deus habitat in Eucharistia, ut coram audiat et exaudiat orantes, eosque consoletur et huiusc; non solum Iudeos, sed cunctas Gentes et populos. Ibi ergo devoti cum Deo familiariter agentes, longas et jucundas trahunt mores. Hoc ergo significat hic Deus, scilicet Iustitiam et delicias Christianorum fore in domo orationis, in qua colloquuntur cum Deo, ideoque dominum suum, dominum fore orationis asseverat.

Nota: Ecclesia est « dominus orationis », quia in ea non alia tractare oportet, quam causam et negotia anime cum Deo, puta a Deo petere peccatorum veniam, vitiorum victoriam, virtutum robur et incrementa, constitutum in tentationibus, in gratia et virtutibus progressum ea perseverantem, felicem mortem, salutem et beatitudinem.

Secundo, non male Sanchez, « orationis », inquit, id est oratio, sive templi. Sad eadem reddit sensus: nam orationum ad orationem diriguntur, ab eaque nominatur. Hinc enim et Gracis et Latinis ecclesia vocatur *praecepsa*: quia in ea fit *praecepere*, id est oratio.

Moraliter, vide hic que reverentia templi exhibenda sit, quoniam ab ea colloquia vani, ambulationes, mercimonia, turpis aspectus et cogitationes arcenda sint. *Vere S. Chrysostomus, hom. 33 in I ad Cor. 4: Ecclesia, ait, non est tonsa, aut unguentaria taurina, aut officina forensis; sed locus Angelorum, locus Archangelorum, regia Dei, ectus ipsum.* Ille nihil nisi sancta sonare deset. *Acrius vero hom. 40 ad Populum: Quod fulmen non torquerat, non tantum in istos, verum et in nos, nonne mirandum? sunt enim ista fulmine digna. Adest rex, exercitus recenset; tu sub illis oculis stas ridens, et risum despici?» *Quinimo Christus ipse, Matth. xxi, 43, ejiciens vendentes et ementes e templo: « Scriptum est, inquit, Dominus meus, dominus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam spumam latronum.* » Vide illud *Levit. ix*, in fine cap.*

HOLOCASTA FORUM. — « *Holocausta*, » proprie*ta*s, Christianorum sunt sacrificia Eucharistie, die enim non soli Iudei, uti in legi veteri, sed et Gentes offerunt Deo. Ex Gentibus enim constituti sunt Pontifices et sacerdotes. « *Holocausta* » vero metaphorica et mystica sunt laudes, orationes, hymni et quevis opera virtutum. Hi enim sunt virtutib; labiorum, et sacrificia laudis, que omnes fideles offerunt Deo. Ita S. Hieronymus.

8. QUI CONGREGAT DISPERSOES ISRAEL. (Forerius per Israel proprie*ta*s accepit Iudeos. De his enim agit in sequent. g. d. *No petuis, o Judei! cum voco advenas, id est Gentiles, ad Ecclesiam, vos ab ea exclusos: nam Ecclesia tam erit vestra, quam Gentium; quocirca siue Gentes, sic et vos toto*

orbe dispersos ad eam colligam. Unde subdit): *ADHUC CONGREGADO AD EUM (sollicet Israelem) CONGREGATOS EIUS;* — id est populum et filios eius. Illi enim sunt filii synagogae, id est congregati. ideoque vocantur *congregati ejus*. Jam « congregatos ejus, » id est congregando ejus, sive in Dei prescientia et predestinatione ad eam electi, vocati et congregati sunt. Hoc est quod ait Lucas, *Act. cap. xiii, 48: Crediderunt quoque erant praeordinati ad vitam eternam.» Sanchez per Israel mystice accipit quosvis fidèles. Favet S. Hieronymus, qui ait S. Joannem huc aliquid, cum ait cap. xi, 31: « Quod Jesus mortuus erat pro gente (sua), et non tantum pro gente, sed et filios Dei, qui ex eis dispersi (per Gentes), congregaret in unum; » et S. Petrus, cum *epist. I, cap. 1, vers. 1*, scribit: « Electis ad venis dispersionis Ponti, Galatia, » etc. Gentes enim vocantur *dispersi*, id est disperse, tum quia in fabrica turris Belus collecte, a Deo dispersi sunt per omnes orbis regiones; tum quia opponuntur Iudeis, qui erant synagoga et congregatio Dei collecta in Iudea et templo Hierosolymitano; tum ex adverso Gentes, quasi oves derelictae et dispersae errarent et vagarentur per variā idola, religiones et superstitiones. Hinc alium Iudei de Christo, *Jean. cap. vii, 35: Numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docerat Gentes?* »*

ONNES BESTIE AGRI, VENITE AD DEVORANDUM. — Multi, per bestias agri, intelligent hostes et vastatores Iudeorum, tum Assyrios, tum Chaldeos, tum Romanos, quasi dicit: Ego Israelites dispersos, per Christum congregabo: sed prius ob eorum sceleris vastabo et puniam eos, per Romanos aliquosque hostes. Ita S. Hieronymus, Forerius et Hugo. Secundo, Septuaginta vertunt: *Onnes bestiae, venite et comedite.* Unde S. Cyrilus putat Gentes, quae antea ferre erant et barbare, iam conversas, hic invitarū ad Eucharistiam.

Venit dico hec ad tempora Christi pertinente. Cum enim dixisset ab eo dispersos Israel fore congregandos, praeveridatō in spiritu, quod Scribe et Pharisei Christum essent persecutari et occisi, ab eoque Israelem alienatum, ideoque suam gentem et rem publicam vastante Tito et Romanis perditū, ad effectū ut Christus, repulsis Iudeis, pro eis vocaret Gentes; intimo dolore et indignatione tactus, subito, et abrupto erupit, et vocat bestias, id est Romanos, gentesque alias eis subiectas aut confederatas, et Scribe et Judeos puniendos et overicendos. Ita S. Hieronymus, Cyrilus, Theodoretus, Adamus, Forerius et ali passim.

10. SPECULATORES EJUS CECI OMNES. — « Quia non videbant opere, quod professione cernebant, » ait S. Gregorius, *XXV Moral. cap. x.* Hic dat causam, cur « bestiae, » id est Romani evocandi sint a Deo ad Iudeas excidium, quia nimur speculatores ejus, id est doctores Iudaicis, de quo praecessit

vers. 8, pula Scribe et Pharisei, ceci erant. Erant enim sive ambitioni, lucri et cupidinibus addicti et exceccati. Unde e Scripturis tempus Messiae ac Christum ipsum, et salutem ab eo allatam, agnoscere noleunt. Hinc et impudentia populo mala et excidium praevideret et prediceret non potuerunt; quocirca Christus huc alludens, *Matth. cap. xv, 14*, vocat eos « circos et duces cœcorum; » cum tamen ipsi se oculatissimos et lynceos reputarent. Nota « omnes, » id est multi, plerique. Non enim omnes Synagoga pastores simul errare poterant; sic enim tota Ecclesia tunc errasset, ideoque defecisset. Vide *Canonem*, quem dat S. Augustinus lib. *De Unitate Eod.* cap. xii. Additum esse rationem Synagoge veteris, aliam Ecclesie Christi; huic enim promisit Christus, quod non deficit filies ejus, *Luc. cap. xxii, vers. 32, et I Timoth. III, 13.*

CANES MTL. — Canis ad hoc tantum utilis est ut latraret, et latrato indicet arrebatō fures: quod si mutus sit et taciturnus, aut natura aut morbo, aut offa a fune in eis injecta, inutilis est, immo noxius, tum quia natura est vorax, tum quia in eis vigilans et latrato conquiescit herus; alioquin contra fures ipse per se vel alios vigilans. Ita Scribe et Pharisei erant canes muti, quia devorabant substantiam sui gregis et populi, lac absumebant, lanam auferabant, canes comedebant, cetera inutilis, immo noxiū reipublice, quia in Christum statim autem inserviunt. Unde secundo, *Ephiph. ius lib. II Contra Antidicomarianos*, « canes in lib. » id est rabidi: canes enim rabidi non latranti, sed silenter mordent quosvis, etiam dominos suos. Hoc enim in rabie non agnoscent, sed in eos, eque as in alienis irramunt et grassantur. Tales erant Scribe et Judei, qui quasi rabidi, in Dominum et Salvatorem sumi Christum, ac Christianos, irriterunt. Huic proverbio similia sunt illa veterum: « Bovem habet in lingua; » id est pecunia corruptus sicut. Erat enim numerus, puta didrachmon, bovis imagine insignitus, qui prōinde « bos » vocabatur. Aliud huius simile est: « Multe sub tegulis cubant nocte, » hoc est pecunia sub tegulis latent, itisque obiecta sunt. Hoc servus ille usurparat, cum domini futurum indicaret. Athienenses enim numnum, quem tetradrachmon vocabant, noctua et Minervæ capit signare posset.

NON VALENTES LATRARE. — quia os latrabant opiliatum, aut offa auri aut numerum, ut ait vers. 11, aut eodem sceleri, quod increpare debebant. Quomodo enim latrabit in avors, luxuriosos, superbos, etc., doctor aut predictor qui avarus, luxuriosus, superbus est? Huius enim os et fauces praecludit sua ipsius avaritia, luxuria, superbia, ut recte docet S. Gregorius in lib. I *Regum*, cap. iv. Narrat Plutarchus in *Vita Demosthenis*, cum auro fuisse corruptum ab Harpalio. Postridie, inquit, celo lana et fasciū diligenter obligato in concionem progressus, cum excitare-

tor ad dicendum, mutu ostendit praeclusam sita

voce esse. Ibi homines faceti cavillantes dixerunt, non angina, sed argentina oratore corruptionem. Ita multi hodie laborant argentina, quos exilio militare et curare oportet, uti inuiditas fuit Demosthenes.

Porro predicatorē congru comparantur canibus, ob multas utrinque analogias passum cognitas. Quocirca S. Bernardi mater, cum eum utero gestare catellum album, habentem doctum rubrum, et latrarem; unde de eo consenserit virum sanctum, ab illo audiret, hoc viso portendi, nūcum sive uero gerebat, fore egregium predicatorē, qui sua lingua medicinali sunaret plagiis multarum animalium, et allatrandis hereticis aliisque impie tuteatur Ecclesiam Dei. Ita habet *Vita S. Bernardi*.

VIDENTES (id est prophetantes et annuntiantes canes) *vana*, — id est falsa, dicentes: « Pax, pax, cum non sit pax. » *Rursum vana*, id est futilia, curiosa, quae amores populi scalpent, mentem, eam vita non tangunt, nec sanant. Sic enim canes, videntes noctu lunam moveri, putantes esse animal vivum, v. g. lumen qui accedit, latrant, sed latrato vano et inani: ita et in inanem latrabant.

DORMIENTES. — Ignavi canes dormitabant; unde si quid vident et audiunt (auditu enim possident), modice caput attollunt, et respicient; et dux rursum illud in somnum reclinant, et se perinde habent aesi nihil vidissent. Tales erant Scribe et Pharisei; nam et si legebant, quod in Battelli hemi nascetur Christus, quod Magi cum requirent, in adventu eorum paululum caput attollentes Scripturas evolverunt; sed dux rursus se somno suo dederunt. Item fecerunt in rebus aliis, quae ad salutem populi spectabant. Ita Forerius: « Non exiguum sibi damnum concitat pastor, qui extra ovile dormit evum. Somnolenta enim pastorum imporum est gaudium, » ait S. Ephrem, tract. *De Timore Det.* tom. III, initio. Ex adverso *Egypti* bonum principem de rectorem significant per eum vigilantem. Audi Horum, lib. I, *Hierogl.* 38: « Magistratum aut judicem indicare pingendo canem, et iuxta eum regiam vestem. » Sicut enim canis est oculis acutissimus et vigilantissimus, ita debet esse et magistratus.

11. CANES IMPUDENTISSIMI INSCIERENT SATURITATEM. — Vocavit hosce canis mutos: jam vocat impudentissimos, tum quia instar canum effrontes erant, procaes et impudentes; tum quia, ut se quisit, instabilis et inexpletib; erat eorum capido et inguvies, labores, ac consequenter et avaritia et rapacitas, ut palete versu 12. Hinc consequenter impudens et inexplicab; erat eorum odium in Christum, hec eorum vita arguentem, ait Theodoretus.

Nota est canis impudentia, et impudens voracitas, qua ita se cibo infarcit, ut stomachum one-

ratum vomitu levare debeat, ac mox fide quod vomuit resorbeat: tales erant et inter hosce pastores, qui vomebant, ut rursus se ingurgitarent, ut dixit cap. xxviii, vers. 8.

Ita Diogenes ob libertatem carpendi, et ob im-
udentiam, qua instar canis publice utebatur ve-
tere, vocatus est Cynicus, id est caninus, et ca-
nis. Aristippus philo-ophus et Socratis discipulus,
cum vidisset Diogenem olera lavantem, accessit:
« Si Diogenes, inquiens, sciret uti regibus, non
vesceretur crudis oleribus. » Contra Diogenes:
« Si Aristippus diceret esse contentus oleribus,
non esset canis regius; » hoc est, non adularetur
Dionysius regi, ut cibum ex aula ejus caperet. Ita
Laertius, lib. II, cap. viii. Idem rogatus: « Quid
esset optimum? » Respondit: « Libertas. » Que-
stivit ab eo Alexander Magnus: « Num se metu-
ret? » Tum illa: « Quid es? Bonum, an malum? »
respondit Alexander: « Bonum, » « Quis igitur,
inquit Diogenes, timeret bonum? » Convict regem
non esse timendum, nisi se malum esse profiteretur.
Ita Laertius, lib. VI, cap. II. Rursum Alexan-
der rogavit: « Num quid a se cuperet aut pete-
ret? » Respondit: « Nil, nisi at solis lucem,
quam natura mihi dedit, umbra tua non admiras. »
Idem: « Ad salutem opus esse dicebat, aut nids
ani, aut aerius inimici, eo quod illi moment,
hi redargunt et reprehendunt. » Idem oratores,
qui in summo prelio apud Atheneenses habeban-
tur, vocabat « turbas ministros, » quod ad gratia-
tionem loqui cogerentur, ac serviliter adulari stol-
de multitudini. Idem rogatus eur vulgo vocare-
ter *cons*: « Quoniam dantibus, inquit, blandior,
non dantibus oblatio, malos etiam mordeo. »
Idem rogatus: « Cujus eset? » ait: *Kepha*,
id est « civis mundi, » qui ubique est domi-
nus, unde: a nullo excellit timet. Idem habitans
in delio, cum Alexander diceret, « velle se si sub-
venire, quod dicere eum pluribus egere? » Utet,
inquit, nostrum pluribus egit? Ego, qui ultra per-
rum et pallium nihil desidero, an tu, qui non con-
tentus patro regno, tot periculis temet obiecisti,
ut latius impieres; adeo ut vix totus orbis tue eu-
piditatem videatur sati futuros? » Idem cuidam dicen-
ti: « Multi te derident, o Diogenes! Et illos,
inquit, fortassis aspi. » Altero subcipienti: « Sed
illi non curant asinos: Nilio magis, inquit, ego
ipsos. » Asinus irrisione tribuit, quod subinde
mudit dentibus, iugis; speciem praebeant.
dem rogatus: « Qualis eset canis? » sum enim
omnium varia genera; sunt enim venatorii, sunt
umpatorii, sunt custodes ovium et aediium, sunt
qui habentur in deliciis, respondit lepide: « Es-
tuius, sum Meliteus; satur, molossus; » quod cibi
appetens blandiretur, saturatus mordet. Haec et
plura Laertius in *Diogene*. Vides ergo in Diogene,
quasi in speculo, qui sint canes, nunc libere la-
trantes, nunc adulant, nunc impudentes.

Egregie vero S. Ambrosius ad Ruffinum aula-
gistrum, qui Theodosio persuadere nitebatur,

se faciem eadis Thessalonice patratae veniam,
et ingressum in ecclesiam impetratum: « Vide-
ris mihi, inquit, Ruffine, canum impudentiam
imitari. Nam tametsi tuo suau tam crudelis facta
est eades, tu famen ita perficiuisti os, ut nec pen-
dant, nec pigate tanta rabi contra imaginem Dei
insanivisse. » Instante Ruffino, ac obnoxia veniam
preceante, dicenteque Imperatore brevi subse-
cutorum, S. Ambrosius divino zelo accusans:
« Ego, inquit, Ruffine, predico me illum ab in-
troitu sacri vestibili prohbitum: quod si im-
perio mutari in tyranidem, cedem labens
equidem exemplum. » Dixit et fecit, fregitque Im-
peratoris animos sua constantia.

ISPI PASTORES IGNORAVERUNT INTELLIGENTIAM. —
Forerius per *pastores* recte accipit principes et
magistratus civiles; hos enim ab Ecclesiasticis
diverte Prophetam, eorumque avaritiam et
crupulam taxare: inde enim nascebatur corum
insipientia, contraria sapientiae politica, quae ad
regimen maxima est necessaria; unde eam a Deo
petit et impetravit Salomon, III Reg. iii, 11. Ali-
tamen per *pastores* accipiunt Scribas et Sacer-
dotes, contra quos haecdamus egit.

OMNES IN VIAM STAM (quocumque eos trahebat
sua avaritia, gula, ejusque comes libido, a quibus
similem se regi, quasi pecora, ut sequitur) DECLI-
NAVERUNT.

12. VENITE, SUMAMUS VINUM. — Est mimesis, de
qua *Canon*, XVII. Est enim vox pastorum, id est
barbarum. Illi enim asoti ad synopias, et com-
patationem se invicem hic adhortantur, dicun-
que: « Venite, sumamus vinum, et implemarum
ebrietate. » id est vino aut sicerae inebriante, ut
dixi vers. 2, cap. XXXV. Nota: Viginti pastorum nisi
ita contrarium est aqua saturitas et ebrietas; hec
enim somnum, torporem, hebetinum, tam corpori quam animo adducit: unde et heri, qui ex-
coem alaut ad vigilam, carent ne saturentur; non
enim torpidi indormiunt; sed ut citra saturatio et
comeditur.

**ET ERIT SICUT HODIE, SIC ET CRAS, ET MULTO AM-
PLIUS.** — Notatur pastorum obstinatio et progres-
sus in ebrietate, aliquis vitiis jam dictis, illis
ergo sunt septem speculatorum et pastorum vita,
quae hic taxat Propheta: *primum*, *cacitas et i-*
Septem
pastorum
et
principum
postea
gnorantia; *secundum*, *ignavia muta;* *tertium*, *of-*
ficio; *quartum*, *ingluvies;* *quintum*, *pro-*an-**
sensus contemptus legibus, et dominum cupiditat-
is; *sextum*, *inxepibile avaritia;* *septimum*, *ob-*
stinatio.

Videant Episcopi, Pastores ac Sacerdotes, regno
ac principes ac magistratus, ne in Clero Christi,
aut republica hinc locum habeant aut capiant. Si
enim haec eos occupent, quid de grege eorum spe-
randum? Quocirca ebrietas aut libido in plebeo,
simplex est peccatum; in sacerdotio et magistratu
multiplex, quia multos offendit, et secum in eam-
dem foveam ac ruinam trahit. Graviter ergo Pas-
tores Ecclesie monet S. Petrus, epist. I, cap. 7.

vers. 2: « Pascite qui in vobis est gregem Dei,
gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pas-
torum, percipiet immarcescibilem gloriam cord-
nam. » Verum haec de re plura dicenda sunt Ex-
chiel, cap. XXXIV.

CAPUT QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arguit Judeos praesentes et futuros, qui justos, praesertim Christum, spreverunt, vexarunt, illuserunt. **E-**
cundo, vers. 5, arguit eorum idolatriam, quod insano animi imperi studiis, ad idola passim fabricanda
et colenda rependerunt instar meretricis, quae ad amatos insent. Unde ita minatur, vers. 12, vindictam et
excidium Babylonicum. **Tertio**, vers. 14, plementibus, et ad Deum redeuntibus historice promittit reditum
ex Babylonie, per Cyrus, atque sub hoc quasi typo, promittit credentibus et plementibus libertatem a pe-
ccati et diaboli servitu, simulque pacem, et honorum copiam. Nam impensis non est pax, dicit Dominus (I).

1. Justus perit, et non est qui recognitet in corde suo: et viri misericordia colliguntur,
quia non est qui intelligat: a facie enim malitiae collectus est justus. 2. Veniat pax, requies-
cat in cubili suo qui ambulavit in directione sua. 3. Vos autem accedite hue, filii auguratri-
ci, semen adulteri, et fornicariæ. 4. Super quem luisitis? super quem dilatasti os, et eje-
cisti linguam? numquid non vos filii scelesti, semen mendax? 5. qui consolamini in di-
subter omne lignum frondosum, immolantes parvulos in torrentibus, subter emineutes pe-
tras? 6. In partibus torrentis pars tua, haec est sors tua: et ipsis effudisti libamen, obtulisti
sacrificium, numquid super his non indignabor? 7. Super montem excelsum et sublimem
posuisti cubile tuum, et illic ascendisti ut immolares hostias. 8. Et post ostium, et retro
postem posuisti memoriale tuum: quia juxta me discoperiisti, et suscepisti adulterum: dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis fodus: dilexisti stratum eorum manu aperta-
9. El ornasti te regi unguento, et multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, et
humiliata es usque ad inferos. 10. In multitudine vie tua laborasti: non dixisti: Quiescam:
vitam manus tuae invenisti, propterea non rogasti. 11. Pro quo solliciti dimisisti, quiu-
menta es, et mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo? quia ego tacens, et quasi non
videns, et mei oblitus es. 12. Ego annuntio justitiam tuam, et opera tua non proderunt tibi.
13. Cum clamaveris, liberent te congregati tui, et omnes eos auferent ventus, tollent aura: Qui
autem fiduciam habet mei, hereditabit terram, et possidebit montem sanctum meum. 14. Et
dicam: Viam facite, præbete iter, declinate de semita, auferite offendicula de via populi mei.
15. Quia haec dicit Excelsus, et sublimi habitans aternitatem: et sanctum nomen eius in
excelsis et in sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu: ut vivificet spiritum humili-
lum, et vivificet cor contritorum. 16. Non enim in sempiternum litigabo, neque usque ad
finem irascar: quia spiritus a facie mea egredietur, et flatus ego faciam. 17. Propter ini-
quitatem avaritiae ejus iratus sum, et percussi eum: abscondi a te faciem meam, et indignatus
sum: et abiit vagus in via cordis sui. 18. Vias ejus vidi, et sanavi eum, et reduxi eum, et
reddidi consolationes ipsi, et lugubribus ejus. 19. Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei
qui longe est, et qui prope, dixit Dominus, et sanavi eum. 20. Impii autem quasi mare fer-
quentur, quod quiescere non potest, et redundant fluctus ejus in conculationem et lutum.
21. Non est pax impisi, dicit Dominus Deus.

1. JUSTUS PERIT, ET NON EST QUI RECOGNET. — Dicit cap. præced. vers. 9, excidium Judeos in-

(1) Pergit in hoc capite Isaías expondere economia di-
vine rationes circa Synagogam, et

Primo, causa excidii et ruina supra dictis, cap. 20
9-12, sequentes addit: *primum*, obiect stuprem et